

A normahatás és a közérthetőség összefüggései a sablonizált elektronikus szerződésekben

I. BEVEZETÉS

Napjainkban az internet stabilitására és bárki számára elérhető voltára épülő digitalizált értékesítési, szolgáltatási tevékenységek széleskörűvé válásával együtt járt az elektronikus – akár az interneten (online) beklikkeléssel is kivitelezhető – szerződéskötés elterjedése. Bevált módszerré váltak a blankettásított és formanyomtatványszerű (általános szerződési feltételekkel (ÁSZF) ellátott) szerződések a webáruházak működtető magyar kisvállalkozások körében is. A fogyasztói szerződések körében az online térben is alkalmazandóak a vállalkozások és fogyasztók között megkötött szerződések speciális fogyasztói magánjogi szabályai.^[1] Érdekes jelenség a digitális világ és az e-kereskedelem térhódításával, hogy miközben az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt is feltételezni szükséges, hogy azok a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak, a laikus fogyasztó az online vásárláshoz alapvetően három különböző (olykor még a józan észnek is ellentmondó) jogfogyasztói szokást társít: i) vagy elolvassa és megérti a webshopban elérhető online ÁSZF-et, de a normahatás alapján alapvetően abból indul ki, hogy mindennek úgy kell történni, ahogyan abban írva van; ii) vagy elolvassa, de nem érti, mivel az túl bonyolult, és nem alakult ki a szakértői igénybevétel szokása a jogi szöveg megértéséhez; iii) vagy el sem olvassa, átugorja, és annak ismerete nélkül szerzi meg online az árut, a szolgáltatást.^[2] Bármelyik valósul meg, egyik sem segíti maradéktalanul a jog érvényesülését, így akár annak erkölcsös művoltának értelmezésére sem kerülhet sor valójában. Hasonló hatás elképzelhető online hatósági nyomtatványok kitöltésénél is, azzal a különbséggel, hogy ott vélhetően nem intézhető el az ügy a megértés nélkül, míg egy meg nem értett, de mégis beklikkelt (elfogadott) ÁSZF-fel megszerezhető a kívánt áru a webshopból.

Az új Ptk-ban^[3] a technológiasemlegességet még mindig szem előtt tartva, de az elektronikus megoldásokat generálisan szabályozva jelent meg nemcsak az e-szerződéskötés, hanem az automatizált szerződéskö-

[1] 45/2014 (II.26.) Korm.rend.

[2] Németh, 2018.

[3] 2013. évi V. tv. a Polgári törvénykönyvről, hatályos 2014. március 15. óta (továbbiakban: Ptk.).

tés körében a blanketták csatájának jogintézménye is.^[4] Az általános szerződési feltételek alkalmazása lehetséges a vállalkozások egymás közti viszonyaiban és a vállalkozás és fogyasztó közötti viszonyokban egyaránt. A szerző a jelen tanulmányban automatizált szerződéskötés alatt az általános szerződési feltételekkel (ÁSZF) történő és elektronikus út igénybevételével való megállapodást érti (továbbiakban: online ÁSZF). E gyakorlat rendkívül elterjedt az online kereskedelemben, a webshopok, az internetes áruházak és ezeket körülölelő digitális marketingkampányok körében, és számos egyedi tulajdonsággal bír, többek között jellemzi a normahatás, az e-beszédszerűség hiánya (egyelőre), vagy az el nem olvasás jogfogyasztói gyakorlata.^[5]

E tanulmány áttekinti, hogy az egyre sztenderdizáltabb jogi tartalmakat hordozó szövegek – mint amilyenek pl. az általános szerződési feltételek – milyen szükségyszerű és olykor szükségtelen mértékű normahatással bírnak, és ezek kiküszöbölése miért etikai kötelessége a tartalom készítőjének és alkalmazójának. Cél továbbra is az érvényes megállapodás létrejövetele és a közérdekből előnyös normakövetés megvalósítása, ezért a jogi szaknyelvi közérthetőség definíciója a célhoz kötöttség és az érintett általi elérhetőség szempontjából kerül áttekintésre. Említés történik olyan jelenségekről is – mint a joggazdaságtan vizsgálati szempontjai, a „*take it or leave it*” rutin és a szerződéses szabadság kérdésköre –, amelyekkel való összefüggésben kifejezetten szerepe lehet a közérthetőbb jogi megfogalmazásoknak. A közérthetőségre törekvésnek többfajta módszertana lehetséges, ezek közül is néhányat kiemel a tanulmány.

II. NORMAHATÁS AZ ELEKTRONIKUSAN ALKALMAZOTT SZERZŐDÉSI FELTÉTELEKBEN

Általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározott, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg (pl. nagy szolgáltatók ÁSZF-jei^[6] vagy a közösségi médiafelületek online közzétett használati feltételei^[7]). Az ÁSZF elkészítéséhez nincsen

[4] Ptk. 6:81§ - 6:85§.

[5] Erről bővebben lásd a tanulmány szerzőjének PhD értekezését: Németh, 2019a. Az értekezés azt vizsgálja, hogy a digitalizáció, a globalizáció és emellett a technológiai fejlődés nyújtotta, határokon is átvélő internetes és automatizációs előnyök vagy kihívások milyen hatással lehetnek a jövőben a klasszikus kötelmi jogi intézmények és jogelvek egyes kérdéseire.

[6] Például a BKK üzletszabályzata az utazási feltételekről, amely azokat a jogokat és kötelezettségeket foglalja össze, amelyek egyrészt a BKK-ra, másrészt a BKK ügyfeleire, az utasokra vonatkoznak. A 213/2012. (VII. 30.) Korm. rendelet és a 195/2016. (VII. 13.) Kormányrendelet értelmében a személyszállítási közszolgáltatásokról a közlekedésszervező üzletszabályzatot készít.

[7] Például a Facebook-termékekben elérhető üzenetküldési, hanghívásos és videohívásos szolgáltatásokra vonatkozó szerződések és ehhez kapcsolódó egyéb szabályzatok és feltételek (pl. adatkezelési szabályzat, cookie szabályzat).

szükség ügyvédi ellenjegyzésre, ugyanakkor egyes szolgáltatási szektorokban (pl. hírközlés, biztosítás, közlekedés) kötelező lehet ezek előzetes hatósági jóváhagyása vagy alkalmazásának utólagos ellenőrzése, amely jogsértés megállapítása esetén akár bírság kiszabásával is járhat.^[8] Emiatt általában jogász közreműködést igényel a jogi tartalom összeállítása. Az ilyen formalizált szerződési feltétel a Ptk. szerint akkor válhat a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát a szerződéskötést megelőzően megismerje, és ha azt a másik fél elfogadta.^[9] Az elfogadáshoz azonban a szerződési feltételek megértése nem feltétlenül szükséges az online térben. Az interneten beklikkelt szerződéseket a fogyasztók gyakran el sem olvassák, mégis elfogadják. A „blanketta-gyártó” oldal számára kényelmes, célszerű és gazdaságos megoldás a sablonizált és automatizálható, akár változatlan tartalommal számos alkalommal ismételhető szerződéskötési megoldások kialakítása.

Az elektronikus szerződéskötés körében az online alkalmazott általános szerződési feltételekkel való megállapodási folyamat speciális.^[10] Az egyedi megtárgyalás hiánya, a fogyasztói alulinformáltság, az egyoldalú kikötések, az elfogadási kényszer érzete vagy az e-beszédszerűség hiányának együttes fennállása számos új kihívást hordoz.^[11] Emellett a sablonizált dokumentumok, szerződések körében létezik olyan pszichés hatás is, amely nem a jogi tartalom előretörését és érvényesülését segíti, hanem éppen ellen hat. Még a tudatos fogyasztó is abban a hitben klikkel be egy interneten elérhető és megkötni szándékozott szerződést, hogy az abban írottak a kereskedelmi szokásokon alapulnak és megkérdőjelezhetetlenek.^[12] Ez a normahatás szükségesnek minősíthető, ha az előre kialakított szerződési feltételek kizárólag jóhiszemű jogszerű és a másik félre méltányos és igazságos rendelkezéseket tartalmaz. Ez a normahatás segíti a gyors szerződéskötést, a felek közötti jogszerű ügylet mielőbbi és minél teljesebb körű létrejövetelét. Amennyiben az egyik fél által kialakított formalizált tartalomban méltánytalan, aránytalanul egyoldalú, vagy fogyasztói joglemondást tartalmazó rendelkezések is beillesztésre kerülnek – különösen akkor, ha a jogi szöveg szakzsargonral is telített, körülményesen bonyolult körmondatokba foglalt, esetleg hosszú oldalakon át tartó szigorúan szerkesztett szöveg formájában jelenik meg –, úgy ezek egyfajta elfedett kikötések formájában, a fogyasztó számára kellően nem érzékelhető tartalomként érvényesülnek. Megértésük lehetetlenné vagy nehézkesé válik, így azok elfogadása sem lesz valódi, tehát a normahatás itt szükségtelen, mert egyes rendelkezések érvényesülését úgy segíti elő, hogy az nem az igazságos és méltányos szerződés megvalósítását célozza.

[8] 2003. évi C. tv. az elektronikus hírközlésről 49.§ (4) bek.

[9] Új Ptk. 6:78§ (1) – (3) bek.

[10] Németh, 2020a, 96.

[11] Németh, 2018a, 141.

[12] Németh, 2018a, 139.

A blankettaszerződések a gyakorlatban olyan formában érvényesülnek leginkább, hogy az alapján a fogyasztókkal, egyedi jogosultakkal igen rövid, adatokat és néhány alapvető rendelkezést és a blankettára történő utalást tartalmazó, gyakran űrlap vagy nyomtatványszerű szerződést ír alá a szolgáltató, vagy a jogosultak e külön írásos szerződési kiegészítés nélkül igénybe veszik az adott szolgáltatást. Egy általános szerződési feltétel minősítésekor kizárólag annak a körülménynek volt és van relevanciája a bírói joggyakorlat szerint, hogy annak tartalmát a másik fél (az adott ügyben az alperes) alkufolyamat eredményeként, a fogyasztóval közösen határozta-e meg, vagy saját maga előre, több szerződés megkötése céljából, a fogyasztó kizárásával döntötte-e el.^[13] Ez az ítélkezési logika egyébként irányadó a nem fogyasztói szerződésekre is.^[14] Sőt: az sem irányadó e blankettafeltételeket tartalmazó szerződések minősítésekor, hogy valójában, számszerűen hány megállapodást kötött meg a blankettaszöveg alkalmazója, hanem a célhoz kötöttség számít: több szerződés megkötése érdekében került-e sor az ÁSZF kialakítására.^[15] Egy másik ügyben a Kúria kiemelte, hogy az általános szerződési feltétel tartalmának fogyasztó általi megismerése, annak fogyasztó számára történő elmagyarázása sem teszi a szerződési feltételt egyedileg megtárgyalttá. Az egyedi megtárgyalás alatt ugyanis azt kell érteni, ha a fogyasztónak ténylegesen fennáll a lehetősége annak tartalmi befolyásolására.^[16]

Minden szerződés ugyanúgy kötelez, mint a törvény. A *pacta sunt servanda* elve szerint önként vállalt kötelezettségét mindenkinek teljesítenie kell. De hogyan teljesíthetők egyes kötelezettségek, ha a szerződő fél nem érti, amit aláírt?^[17] A szerződési szabadság eredeti, klasszikus definíciója^[18] speciális értelmezést kap általános szerződési feltétellel való szerződéskötés esetén, hiszen ez esetben inkább a szerződés meg nem kötésének szabadságáról beszélhetünk („*take it or leave it*”). A fogyasztók és a laikusok többsége a 2-3 oldalasnál hosz-

[13] A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.272/2011/10. ügye, amelyben a PSZÁF, mint felperes perelte az Általános Hitel és Finanszírozási Zrt.-t. Az adott ügyszámon részítélet született.

[14] Leszkoven, 2014.

[15] 2/2011. PK vélemény a fogyasztói szerződés érvényességével kapcsolatos egyes kérdésekről.

[16] BH 2013.128.

[17] Az elektronikus szerződéskötések esetében az aláírás e-megoldások formájában valósulhat meg, melyek egyenértékűek a papíron kézzel aláírt szerződésekkel. A gyakorlatban az elektronikus aláírás gyakran egyszerűen egy kézzel írt aláírás képe (leggyakrabban az ujjunkkal, vagy az érintőpadon vagy az érintőceruzával készítjük). Az elektronikus aláírási megoldások tartalmazhatnak egy- vagy többtényezős elektronikus hitelesítési módszereket is (pl. PIN, jelszó, e-mail hitelesítés). A ún. digitális aláírás digitális tanúsítványt használ, amelyet egy hitelesítés-szolgáltató bocsátott ki, és amely azonosítót (például személyt vagy céget) köt össze egy kriptográfiai kulcspárral. Ezek bizonyítóerejét az adott dokumentumra nézve külön jogszabály szabályozhatja, pl. Az Európai Parlament és a Tanács 2014. július 23-i 910/2014/EU rendelete vagy a 2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól.

[18] Jelen van a hatályos Ptk.-ban is: 6:59. § [Szerződési szabadság] (1): A felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet. (2) A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.

szabb szerződéseket nem olvassa el, a kisbetűvel („apróbetűs rész”) gyakran olvashatatlaná tett egybefüggő, nem eléggé tagolt vagy tördelt, sablonizált szövegblokkok riasztóan hatnak számára, a bonyolultság pedig mindenképpen akadályozza – nemcsak a fogyasztói szerződések esetében –, hogy a potenciális szerződéses vagy jogügyleti partnerek pontosan értelmezni tudják a feltételeket vagy a jogi normát. E szerződéskötésnek hatása egyfajta szuggeráló hatás is, amely azt eredményezi, hogy a gyakorlatban még a tudatos fogyasztók is csak futólagos átnézéssel és azzal a tudattal kötik meg, hogy azok sokszorosított volta bevett szokásra és gyakorlatra utal, egyedi mérlegelést nem is igényel.^[19]

A futólagos átnézés – különösen az online térben – nem jelent feltétlenül megértést is. Az említett normahatás az online térben is létezik, de az elektronikus kommunikáció miatt módosulhat, akár erősödhet. Az interneten megjelenő szövegek egyesek számára ugyanis „spontán normának” minősülnek, amiatt, hogy nem internetes szövegekkel alig találkoznak. Prószéky szerint „az informatikának a társadalmi kapcsolatokat leginkább befolyásoló eszköze ma az írott beszélt nyelv”.^[20] Bódi is kiemeli, hogy a számítógépes kommunikáció, bár írásos megjelenésű, mégis jobban hasonlít a beszédkommunikációhoz, igen gyors információcserét biztosít (pl. képekkel, rövidítésekkel), ugyanakkor nem jellemzi a hagyományos írott szövegekre jellemző normativitás és szerkesztettség.^[21] Ez az interneten elérhető jogi szövegekre egyelőre azért nem mindenben igaz, mivel azok (egyelőre) nem az online térben keletkezett tartalmak, hanem olyan hagyományos szerkesztésű jogi szövegek, melyeket egy virtuális felületen is közzétett azok alkotója. Az írásbeliségre jellemző megformálási szabályok másodlagossá válnak az online kommunikációkban (nagy kezdőbetű, írásjelek, mondatok tagolása),^[22] éppen abból a célból, hogy az információ minél gyorsabban célba juthasson. Az internetes szövegek – még a weblapokon is – szerkezetükben távolodnak a hagyományos írott szövegektől, mivel kezdenek alkalmazkodni az internetes olvasáshoz. Ez viszont azzal is jár, hogy a megformált jogi szövegek – szerződések, határozatok, jogszabályok, online ÁSZF-ek stb. – közvetítésekor akár információvesztés is felléphet, ha e szövegek készítői a jövőben is kizárólag a hagyományos írásbeli szerkesztési, tagolási elvekkel készítik el azokat. Ma már az online kommunikáción szocializálódott böngészők számára a hagyományos – az írott-beszélt nyelvhez képest bonyolultabb, strukturáltabb jogi – szövegek áttekintése időigényessé válhat (így lehet, hogy egyszerűen átugorják), vagy szerkesztettségénél fogva nem hasonlít az élő vagy írott beszélt nyelvhez sem, melyet az elektronikus eszközök használatával folytatott kommunikációik során tapasztalnak. Ezért megértésük is több időt vagy nagyobb odafigyelést igényelhet, viszont az internetes szerződéskötéskor nem tipikus a hosszú és lassú, alapos döntéshozatal. Az online térben az előbb említett e-be-

[19] Ujlaki, 1911, idézi: Leszkoven, 2014, 5-6.

[20] Prószéky, 2017.

[21] Bódi, 2004, 287.

[22] Bódi, 2004.

széd-jellemzők miatt a strukturált és gyakran még szakzsargonnal is telített jogi szövegek olvashatósága és értelmezhetősége új kihívásokkal néz szembe. Az eleve normahatással bíró jogi sablonizált tartalmak az internetes térbe kerülve tehát egy másik normahatással is erősödnek, így megértésük egyre nehezebbé válhat. Ha a tartalom előnyös a szerződő félnek, a normahatás szükséges lehet egy gyors elektronikus szerződéskötéshez vagy e-ügyintézéshez, ha azonban méltánytalan jogviszonyt eredményezne, úgy az szükségtelen hatásként minősítendő.

Napjainkban nemcsak sablonizált szerződések, hanem más jogi tartalmakkal bíró szövegek – online adatbázisból lehívható jogszabálygyűjtemények, jogi terminológiai adatbázisok, fogyasztóvédelmi tájékoztatók egy-egy hivatal honlapján, mintaszabályzatok stb. – is elérhetőek elektronikusan, így nemcsak a szerződések betartása, hanem egyéb olyan jogi normák, illetve jogi szaknyelvel írott tartalmak követése mögött is közérdek állhat, amely nem minősül jogszabálynak. Ha a jogszabályokat nem tartják be, ha a hivatalok tájékoztatóit nem követi az ügyfél, ha a feleknek vitatkozniuk kell a szerződésen, az megdrágíthatja az állami működést a szükségtelen vagy legalábbis megelőzhető végrehajtási eljárások, jogviták beindítása miatt. Ezért mindazok a normakövetésre kényszerítő hatások, melyek akadályozzák egy ügyfél vagy egy fogyasztó tájékozódását, növelik bizonytalanságát, esetleg jogellenes tartalmat hordoznak vagy csökkentik a döntéshozatali időt, ugyanakkor megakadályozzák abban, hogy „ellenálljon” egy számára nem kedvező jogi kötelemenek, nevezhetőek szükségtelen vagy nem kívánatos normahatásnak. Ezek egy része tehát magából a jogi szöveg tartalmából, egy másik része a közvetítő közegből (pl. internet), további része pedig a jogi szöveget hordozó szöveg stílusából is adódhat. Bármelyiket meg lehet változtatni a jogügyletbe vagy jogszabálykövetésbe kényszerülő érintett esetében, így a jog iránti elégedettség érzése nőhet a jogfogyasztói (érintetti) oldalon.

III. A KÖZÉRTHETŐSÉG KÍVÁNALMA: EGYSZERŰ, CÉLHOZ KÖTÖTT ÉS ELÉRHETŐ

Úgy tűnhet, hogy a normahatás és a „*take it or leave it*” kényszere miatt nincs annak jelentősége, hogy vajon az adott jogi tartalom nyelvezete, stílusa közérthető-e. Ugyanakkor a laikus olvasót általában már eleve elrettentí egy jogi szakszöveg végigböngészésének kényszere, míg egy közérthetőbb tartalmat bárki nagyobb kedvvel átolvas. Ezáltal máris megnőhet annak az esélye is, hogy a számára kedvezőtlen rendelkezéseket felfedezhesse, akár egyedileg vitathassa. Kérdés, hogy ez vajon érdekében áll-e a sablonszöveg alkalmazójának? Joggazdasági szempontból biztosan nem, hiszen minél hosszabb a szerződéskötés folyamata, minél nagyobb az alku vagy a vitatkozás esélye, annál több kerülhet

a szerződéskötéshez köthető költség a termelési folyamatban.^[23] A nyelvészek szerint „mikor közérthetőségre törekszünk, igyekszünk megspórolni a bonyolultabb szakkifejezéseket, és ez bizony sokszor a pontosság rovására megy. Ha igyekszünk tudományosan hitelesek maradni, előfordulhat, hogy feláldozzuk a közérthetőséget. Ugyanakkor, ha csak a közérthetőséget tartjuk szem előtt, lehetséges, hogy feláldozzuk a pontosságot és a hitelességet.”^[24] Közérthetőnek lenni nem könnyű, mégis, napjainkban egyre inkább teret nyer a pontosabb érthetőség fogalom használata, és Schirm szerint a közérthetőség csupán egy szempont a kommunikációs szerep betöltésére való alkalmasság vagy éppen a nyelvi hagyományok tovább élése mellett.^[25] A közérthetőség idealizált megfogalmazásban azt jelenti, hogy egy adott nyelvi forma jelentése mindenki számára egyformán érthető. A valóságban valószínűleg nem létezik olyan magyar nyelvi forma, amelyet az összes magyar nyelvet beszélő ember egyformán és maradéktalanul megért. Ettől eltekintve azonban ideiglenesen a nyelvi normával és a sztenderd nyelvhasználattal is azonosítható a közérthetőség.^[26]

A jogi szaknyelv, a jogászai szakma által kialakított és használt nyelvi regiszter elsődleges szerepe, hogy közvetítője legyen az állam által alkotott kötelező magatartási formáknak. Hatóköre túlmutat a jogi szakmai közösségen is, hiszen az egész társadalom által használt. Amennyiben a jogi szaknyelv is lehet közérthető, úgy az előbbi definíciók alapján arra kellene törekednünk, hogy a jogi szaknyelv közvetítése közben – mialatt azt igyekszünk egyszerűvé, elérhetővé tenni laikusok számára – megmaradjunk a pontosság és hitelesség talaján, mégis elmozduljunk a tudományossági igényesség talajáról is. Hasonló a probléma itt, mint a fogyasztóvédelem fogyasztó definíciójához szükséges idealizált fogyasztó képének megfestésénél. Esetünkben sincsen idealizált laikus, akinek ismerjük profilját, és akinek szájíze szerintire tudnánk alakítani a jogi szaknyelvi szövegeket, ahogyan nincsen a jogi szabályozás számára egyetlen optimális fogyasztói profil sem. Mindez mégsem törheti meg azt a törekvést, hogy a jogi szakszargontól és szaknyelvi túlzásoktól el kell mozdulni az érthető jog és a közérthető jogi tartalmak irányába. Különösen igaz ez az online térben (weblapon vagy egy értékesítést célzó e-mail marketing-kampányban) közzétenni szánt jogi tartalom esetén (pl. ÁSZF, ajánlat, kereskedelmi közlemény, felhívás ajánlattételre).

Egy igen közérthető internetes definíció szerint akkor nevezhetünk egy szöveget közérthetőnek, ha a szöveg felépítése, megfogalmazása és kinézete olyan, hogy a célközönség nemcsak megtalálja benne, amire szüksége van, hanem

[23] A joggazdaságtan egyik tétele szerint azok a jogintézmények maradnak fenn, amelyek közzgazdaságtanilag is hatékonyak. A közzgazdaságtan szemlélete nagyban eltér a klasszikus jogi logikától. Amikor a joggazdaságtan jogintézményeket elemez, azt mindig másik alternatívához viszonyítja. Bővebben: Szalai, 2013, 15.

[24] Nyest.hu: Fő a közérthetőség!, 2013.

[25] Schirm, 2005, 22-29.

[26] Schirm, 2005, 22-29.

megérti, amit talált, és az információ segítségével el tudja érni a célját.^[27] Nem találunk egyértelmű receptet és iránymutatást a jogszabályokban vagy az etikai kódexekben arra, hogy milyen egy jó igazságügyi szakértői vélemény, mitől jó egy jogszabály, vagy milyen egy jó szaknyelvi fordítás. A jogi tartalmakra vonatkozóan feltehető kérdés – milyen a jó jogi szaknyelvi szöveg? – inkább költői.^[28] Ahogyan a szakértői vélemény vagy egy jogi szakfordítás is, úgy minden jogi szöveg célhoz kötött – valamely jogügyletnek kell, eljárásban szükséges, önkéntesen követendő megállapodás részét képezi stb. –, és a végfelhasználónak tudni kell azt hasznosítani annak kézhezvételét követően (esetünkben ez lehet a papíralapú vagy elektronikus okirat kézhezvétele után az abban foglaltak megértésének pillanata).

A közérthető mindenki számára érthető. A közérthető szinonimái a felfogható, világos, ellenkezője pedig az érthetetlen, homályos, zavaros szavak.^[29] A szakmai kommunikáció egyik, az érthetőséggel összefüggő problémájára megoldást kínálhat akár az intralingvális, vagyis a nyelven belüli fordítás. Az alkalmazott nyelvészet és fordítástudomány képviselői szerint fontos, hogy a szakemberek és a laikusok párbeszéde sikeresen valósuljon meg, mivel az érthetőség és a közérthetőség a sikeres problémamegoldás, a békés társadalmi együttélés, a hatékony cselekvés és nem utolsósorban a fejlődés, az innováció alapvető eszköze, illetve feltétele is.^[30]

IV. AZ ONLINE JOGI SZAKNYELVI TARTALMAK KÖZÉRTHETŐSÉGÉNEK KIHÍVÁSAI

Az internetet megváltoztatni nem lehetséges, az általa okozott (nyelvi, fogyasztói) szokásokat azonban vizsgálni kell. A virtuális térbe kihelyezett jogi tartalmakat hordozó szövegek stílusát, tartalmát ugyanakkor lehet módosítani a norma- és jogkövetés közérdekű célját szem előtt tartandó. Hiszen a közérthetőség, a megértés nemcsak növelhetné a hivatalokba – vagy más szervezetekbe – vetett bizalmat, amivel mindenki időt és pénzt takaríthat meg, hanem a jogszabályokban is megjelenhet akár fogyasztóvédelmi kritériumként, amely később egy-egy szerződés teljesülését is kifejezetten segítheti.^[31] Automatikus közérthetőségi javaslatokkal akár támogatható volna a határozatszerkesztési

[27] Lásd: <https://kozerthetofogalmazas.hu/>. Ugyanitt a weboldal szerzője megállapítja, hogy magyarul nincsen elérhető irodalom a közérthető fogalmazásról.

[28] A szerző jogász, oktatóként részt vesz az igazságügyi szakértők hivatáserkölcstani képzésében, és az állami fordítóiroda vezérigazgatója. Számos publikációban és oktatási anyagban foglalkozik e kérdéskörrel.

[29] Eőry, 2007.

[30] Dobos, 2017, 86-101.

[31] 1997. évi CLV.tv. a fogyasztóvédelemről.

munka is például a bíróságok jogalkalmazási tevékenysége során, hogy a laikus peres fél számára maximálisan érthető ítéletek születhessenek, minél automatizáltabb módon.^[32] Nemcsak a szerződéskötés körében beszélhetünk sablonizált feltételekről, de az ítélezés keretében is – bár való igaz, hogy minden peres ügy egyedi – elkülöníthető szunderdebb és egyedibb tartalmak a döntést tartalmazó ítélet szövegén belül is. A jogi szaknyelv számos diszciplína (nyelvészet, jogtudomány, műszaki tudományok) kutatási tárgyává vált, amely Üveges szerint érinti nemcsak annak a válasznak a keresését, hogy „vajon hol húzódik a határ a szaknyelvek által megkövetelt magas distinkciós funkció és a mindenki által megérthető formaiság között.”^[33] Központba került a jogi szövegek számítógépes feldolgozhatóságának számos kérdésköre is.^[34] Alapvető dilemma, hogy a jogi szövegben foglalt normatartalom annak közérthetővé tétele közben sérülhet-e, mindez ráadásul a jog maradéktalan érvényesülése érdekében történne, amennyiben a közérthetőbb szövegváltozat nem lenne azonos a jogi szaknyelvi változattal. E dilemmák érvényesek, vagy akár hatványozódhatnak is a digitális térben érvényesülő jogi kommunikáció és jogi tartalmak esetén. A jogbiztonság még ma is elképzelhetetlen magas szintű jogászai tevékenység nélkül, és a jogi szakzsargon visszaszorítása is kívánatos,^[35] ugyanakkor egy 21. századi jogásznak a jogi ismereteknek jóval túlmutató, interdiszciplináris (pl. nyelvészet, technológiai ismeretek, marketing) és digitális kompetenciákkal is rendelkeznie kell a jó minőségű munkavégzéshez, amelynek része a digitális, akár sztenderdizálható és közérthető jogi tartalmak előállítás az internetes (elektronikus) jogfogyasztáshoz.^[36] Megfontolandó a szerző szerint akár a jogászképzésen belül magát a jogi szaknyelvet közérthetőítő kurzus kialakítása a joghallgatók számára.

Minden általános szerződési feltétel útján létrejövő szerződésre igaz, hogy nem kerülhet sor az egyéni érdekek ütköztetésére, hiányozhat a szerződési jogok és kötelezettségek kiegyensúlyozottsága, igazságossága, és egyre nehezebb annak online megérthetősége. Az említett normahatás még tehetetlenséggel és bonyolultsággal is párosulhat, emellé jelentkezik még az online szerződéskötéskor e feltételek el nem olvasási, illetve meg nem értési gyakorlata is, melyet egy 2017-es online kérdőíves kutatás is megerősít.^[37] Látható, hogy nemcsak a jogszabályok, határozatok valódi megértése segíti a jogkövetést, hanem az önkéntes vagy kötelező szerződéses tartalmak érthetősége is, mert a felek vitaminos kapcsolatát segítheti elő.^[38] Az elektronikus szerződéskötés elektronikus jogi kommunikációt jelent, ahol a távollévő felek az internetet, mobil eszközöket és

[32] Üveges, 2020, 1.

[33] Üveges, 2019, 20.

[34] Giesen-Winkler, 2019, 42.

[35] Sárközy, 2017.

[36] Németh, 2020.

[37] A szerző 2017 őszi saját zárt online kérdőíves felmérése, melyre többszáz értékelhető válasz érkezett (Németh, 2018b, 163.).

[38] Németh, 2019b, 127-136.; 10.

más technológiai megoldásokat állítanak a szerződéskötés, a szerződéses tartalom egyeztetése, a szerződés megértése és elfogadása, illetve akár annak értelmezése szolgálatába.^[39]

Napjainkban nem hagyhatók tehát figyelmen kívül a klasszikus írásbeliségre alapított jogi tartalmak közvetítésekor (szerződéskötés, az ajánlatok megküldése, elfogadása, a jogszabályok vagy jogi tájékoztató anyagok olvasása, értelmezése, közzétett bírósági ítéletek szövege) az interneten terjedő – és több-letnormahatást is okozó! – új kommunikációs szokások (emojik, a chat-nyelven alkalmazott rövidített szavak vagy piktogramok stb.). Mivel erre vonatkozó egyértelmű jogi tilalmat nem találunk, úgy inkább etikai vétségnek minősülhet, ha például egy jogi hivatásrend tagja (ügyvéd, ügyész, jogtanácsos stb.) szakszergontól hemzseggő vagy éppen nem teljeskörű tájékoztatást ad a jogait kereső, vagy azt érvényesíteni kívánó polgár – mint jogfogyasztó – számára. Akár egy tanácsadó ügyvédi irodában vagy egy bírósági tárgyalóteremben elhangzó jogi tartalom, akár egy hatóság weblapján közzétett jogi tájékoztató értelmezése válik nehezzé az érintett laikus számára, a jogkövetés megnehezül, a jog érvényesülése gyengülhet. A jogi szaknyelvi közérthetőség etikai követelménnyé is válik a technológiai fejlődés korában az eddig ismertetett okokból, és nemcsak a jogi dokumentumok vizsgálatához, elemzéséhez, akár gépi feldolgozásához szükséges nyelviszeti alapokká az érthetőség.

Amennyiben feltételezzük, hogy az emberek elsődlegesen nem azért engedelmeskednek a törvényeknek, egy jogi normának, mert félnek a büntetéstől, hanem mert bíznak a jogban és a hatóságokban, a követendő norma közérthetősége valószínűleg tovább segíti annak követhetőségét, az abban való bizodalom fenntartását a gyors megértés révén.^[40] Egy egyedi szerződést a felek önként kötnék meg, egy sablonizált jogi dokumentumot pedig szintén valamilyen érdekük érvényesítéséhez szükséges előrehaladás érdekében kénytelenek elfogadni. Ha az elfogadandó vagy alkalmazandó szöveg egyértelmű, nincs szükség külön értelmezésre. Ugyanakkor nem véletlen, hogy szövegértelmezésre vonatkozó utalást több jogszabály, például az Alaptörvény bíróságokra vonatkozó fejezete is tartalmaz. Előírja, hogy a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.^[41] Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor pedig azt is feltételezni

[39] Az elektronikusan aláírt e-akta vagy fájl felváltotta a kézzel aláírott szerződéspéldányt, egy online fordítóprogram igénybevétele idegennyelvű weblapon kiválthatja a személyes információcserét vagy az élő tolmács igénybevétele, a chatboton keresztül történő információszerzés a webshopból való rendelés vagy online banking folyamatban mára újdonsággá vált az egykori telefonos konzultáció helyett az ügyfélszolgálattal, és a mobilskennelrel történő dokumentum le- vagy feltöltés is háttérbe szorította nemcsak a postai küldemény révén, hanem az e-mail csatolmány megküldése révén történő dokumentumátadást.

[40] Boda, 2016, 844.

[41] Ezt a szabályt erősíti a polgári törvénykönyv értelmezési alapelve (Ptk. 1§ (2) bek.), amely kimondja, hogy a polgári törvénykönyv rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni, a polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat pedig a polgári törvénykönyvvel összhangban kell értelmezni.

kell, hogy azok a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgáljanak.^[42] Fogyasztóvédelmi ügyekben kifejezetten a fogyasztók javára kell értelmezni a nem egyértelmű szövegeket (például a sablonizált általános szerződési feltételek szövegét). A szerződés értelmezésére vonatkozó, a hatályos szabályokat fenntartó rendelkezések között az új Ptk. egyértelművé teszi, hogy a szerződés egyes feltételeit, illetve egyes szerződési nyilatkozatokat a szerződés egészével összhangban kell értelmezni.^[43] Ez a szabály egyfajta iránytű, amely az értelmezés nehézsége esetén a szerződés egészét (pl. célját, a nyújtandó szolgáltatások rendeltetését) rendeli figyelembe venni. A Ptk. indoklása kiemeli, hogy a Ptk.-hoz képest tágabb körben, valamennyi, egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltétel vonatkozásában fogalmazza meg az *in dubio contra proferentem* értelmezési szabályt, ugyanakkor – a régi Ptk. 207. § (3) bek.-t követve – rögzíti: ezen értelmezési szabály nem alkalmazható a közérdekű kereset alapján indított eljárásokban vitatott kikötés, illetve általános szerződési feltétel tekintetében. E rendelkezések irányadóak az elektronikus – akár ÁSZF-fel történő – szerződéskötés, azaz a közvetlen elektronikus kommunikáció esetében is.

Törekedni szükséges tehát nemcsak a sablonizált szerződések megkötése előtti pillanatig azok minél érthetőbb kialakítására is, hanem a polgárok, az ügyfelek általi jogkövetés érdekében megalkotott és – különösen, de nem kizárólag az interneten közzétett – jogi normák, sablonok, űrlapok, jogi kitöltési útmutatók vagy bírósági ítéletek szövegének egyértelműségére is. A könnyű megértésen kívül ennek további előnye lehet az is, hogy egy szerződés a többnyelvű kereskedelmi partnerek viszonyában, mint forrásnyelvi jogi szöveg sokkal könnyebben lefordítható lesz, ha az egy egyértelmű, érthető szöveg, és nagy valószínűséggel a végeredmény, a célnyelvi szöveg is annyira érthető lesz, mint a forrásnyelvi szöveg.^[44] Igaz ez a jogszabályok lefordíthatóságára, magyarról idegen nyelvre való közvetíthetőségére is. Nemzetközi jogviszonyokban jelentős költségek takaríthatóak meg e törekvéssel, nemcsak a fordításszolgáltatói költségek, hanem a joggazdaságtani irányzatok szemléletéből nézve a szerződéskötés költségeinek szempontjából is.

V. ÖSSZEGRÉS

Az egyre sztenderdizáltabb jogi tartalmakat hordozó szövegek szükségszerű és olykor szükségtelen mértékű normahatással bírnak. A tanulmányban vizsgált azon normahatás, amely az igazságos és jogszerű jogi iránymutatások és

[42] Alaptörvény 28. Cikk.

[43] Ptk. 6:86§ (1) bek.

[44] A kész tartalmak, szövegek nyelvi közvetítése során tehát kifejezetten bonyodalmat okozhat, ha a forrásnyelvi szöveg nem egyértelmű. Hiszen erről az eredetinel jobb minőségű és a legjobban érthető célnyelvi fordítást elkészíteni sem lehetséges, a szövegűsége törekvés etikai követelménye miatt.

szabályok betartását vagy a gyors és biztonságos szerződészkötést (f)okozza, nem tekinthető szükségtelennek. Azok viszont, melyek akadályozzák egy ügyfél vagy egy fogyasztó tájékozódását, növelik bizonytalanságát, rontják annak jogügyletbeli pozícióját, nem kívánatosak. A jogi szaknyelvi közérthetőséget érdeemes a célhoz kötöttség és a (bárki, a laikusok számára történő) elérhetőség szempontjából tekinteni, így akár a „take it or leave it” hatásból eredő rossz érzés is csökkenthető. A sztenderdizált jogi szövegekben megmutatkozó hátráltató normahatás kiküszöbölése etikai kötelesség az érvényes megállapodás létrejövetele, majd szerződészerű teljesülése, vagy a közérdekből előnyös normakövetés érdekében. A jogi szaknyelvi közérthetőség etikai követelménnyé is válik a technológiai fejlődés korában, különös tekintettel az online közzétett jogi tartalmú dokumentumok és szövegek esetében. Az internetet megváltoztatni csupán a jogi szemlélettel nem lehetséges, viszont az online tér mindazon technikai fejlesztői számára, akik nem jogászok, de jogi szaknyelvi szövegekkel dolgoznak, irányadók lehetnek a legfontosabb jogászetiikai alapelvek: jóhiszeműség, tisztesség, együttműködés, akadálymentes kommunikáció folytatása, jogkövetés elősegítése, és az ezek ellen ható hatások kiküszöbölésére való folyamatos törekvés. Emellett a jogásképzésen belül magát a jogi szaknyelvet közérthetősítő kurzus kialakításának számtalan előnye támogathatja a jog érvényesülését akár az online térben is.

IRODALOMJEGYZÉK

- A BKK üzletszabályzata a személyszállítási közszolgáltatásokról. (Elérhető: <https://bkk.hu/downloads/4/YHHQFeINJUgOA6NRqSDbCQ==>. Letöltés ideje: 2021.01.20.).
- A Facebook üzenetküldési, hanghívásos és videohívásos szolgáltatásokra vonatkozó szerződésai. (Elérhető: <https://www.facebook.com/legal/terms>. Letöltés ideje: 2021.01.20.).
- Boda Zsolt (2016): Bizalom, legitimitás és jogkövetés. In: Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): *A jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Bódi Zoltán (2004): Az írás és a beszéd viszonya az internetes interakcióban. In: *Magyar nyelvőr*. 128. évf., 3. sz.
- Dobos Csilla (2017): Érthetőség, közérthetőség és intralingvális fordítás. In: *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények, Miskolc*. XII. évfolyam, 1. szám.
- Eöry Vilma (főszerk.) (2007): *Értelmező szótár I-II. Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek, szólások, közmondások, nyelvhasználati tudnivalók és fogalomköri mutató*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Giesen-Winkler, Ursula (2019): Új közigazgatási nyelvezet: nemcsak érthető, de még a jogbiztonság követelményeinek is megfelel. In: *Magyar Jogi Nyelv*. 2019/1. szám.
- Közérthető fogalmazás – Hogyan írj érthetően?, 2016. (Elérhető: <https://kozerthetofogalmazas.hu>. Letöltés ideje: 2020.06.09.).
- Leszkoven László (2014): Az általános szerződési feltételek útján létrejövő szerződések. In: *Gazdaság és Jog*. 22. évf., 10. szám.

- Németh Gabriella (2018a): Az online általános szerződési feltételek normahatásának dilemmái. In: *Jog-Állam-Politika*. 2018/4. szám.
- Németh Gabriella (2018b): Az (automatizálható) online általános szerződési feltételek jogfogyasztói hatásai. In: Gellén Klára (szerk.): *Gazdasági tendenciák és jogi kihívások a 21. században*. Iurisperitus Kiadó, Szeged.
- Németh Gabriella (2019a): *Általános szerződési feltételek az online térben: a sztenderdizált, elektronikus és automatizálható szerződéskötés kihívásai a magyar jogban*. PhD értekezés.
- Németh Gabriella (2019b): A közérthetőség etikájának jelentősége a jogalkotásban és a sablonizált szerződési feltételekben. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Az állami fordítószolgálat 150 éve*. Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI), Budapest.
- Németh Gabriella (2020a): A szerződések lehetséges automatizációjának kötelmi jogi kihívásai a magyar jogban. In: *Gazdasági tendenciák és jogi kihívások a 21. században 2. (Szerk: Gellén Klára)*. Iurisperitus Kiadó, Szeged.
- Németh Gabriella (2020b): Jogászai etikai kihívások a technológiai fejlődés tükrében: az etika és jog innovációjának aktuális kérdései. In: *Jog-Állam-Politika*. 2020/1. szám.
- Nyest.hu: Fő a közérthetőség!, 2013. (Elérhető: <https://m.nyest.hu/hirek/fo-a-kozert-hetoseg>. Letöltés ideje: 2020.06.09.).
- Prószerky Gábor (2017): A számítógép, az elektronikus kommunikáció és az internet hatása. In: *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Schirm Anita (2005): *Jelentés a mai magyar nyelvről*, *Magyartanítás XLVI/2.* (Elérhető: http://schirmanita.hu/Schirm_Anita/Publikaciok_files/jelentes_a_mai_magyar_nyelvrol_magyartanitas.pdf. Letöltés ideje: 2020.06.09.).
- Üveges István (2020): Automatizálható a közérthető megfogalmazás? Jog, számítógépes nyelvészet és pszicholingvisztika találkozása. In: *Magyar Jogi Nyelv*. 2020/1. szám.
- Üveges István (2019): Közérthetőség a jogi nyelvben: követelmény és/vagy kultúra? In: *Magyar Jogi Nyelv*. 2019/2. szám.
- Sárközy Tamás (2017): Innováció a jogban. In: Gellén Klára (szerk.): *Jog, innováció, versenyképesség*. Wolters Kluwer, Budapest.
- Szalai Ákos (2013): A szerződési jog gazdasági elemzésének közgazdaságtani és jogi alapjai. In: *Pázmány Law Working Papers*. 2013/8.
- Ujlaki Géza (1911): Nyomtatott szövegű okiratok. In: *Ügyvédek lapja* (Idézi: Leszkoven, In: *Gazdaság és jog*. 2014/10).

Rajzoló mester - Jost Amman fametszet